

УДК 167.2

М. Г. Бойко,
к. е. н., доцент, докторант,
Київський національний торговельно-економічний
університет "КНТЕУ"

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЕВОЛЮЦІЙНО-ГЕНЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ В ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Критично осмислено теоретичні передумови та методологічні основи застосування еволюційно-генетичного аналізу в економічних дослідженнях. Визначено доцільність дослідження ієрархічного рівня "нано економіка" як передумови застосування еволюційно-генетичного аналізу.

Critically intelligently theoretical pre-conditions and methodological bases of application of evolutionary genetic analysis in economic researches. Certainly expedience of research of hierarchical level "nanoeconomics" as pre-conditions of application of evolutionary genetic analysis.

ВСТУП

У міру зростання науково-технічного і виробничого потенціалу людства, підвищення здатності людини впливати на стан навколишнього середовища і на кардинальні умови свого власного існування дедалі важливим стає завдання переосмислення та формування нового наукового світогляду з метою модернізації економічних систем. При цьому важливо усвідомити, що:

— головний вектор змін пролягає до терціалізації економіки як ключового критерію розбудови постіндустріального інформаційного суспільства;

— стратегічне завдання модернізації української економіки безпосередньо пов'язане з інноваційною перебудовою її структури, механізмів функціонування і інвестування.

Окреслені питання актуалізують дослідження наукових проблем щодо:

— формування, селекції і використання найбільш ефективних економічних методів дослідження господарської діяльності;

— прогнозування напрямів розвитку суб'єктів економічної діяль-

ності в сучасних умовах інтеграції, глобалізації та кризових викликів.

Використовуючи традиційну методологію економічної науки, вирішити ці завдання складно, оскільки:

— неперспективним є запозичення рішень, що використовуються в економічно розвинених країнах, оскільки це може призвести до комплексу наслідування, відсталості власного просування в теорії та методології економічної думки і практичних надбань щодо розроблення рекомендацій суб'єктам господарської діяльності;

— закономірності економічного розвитку країн не підлягають уніфікації, оскільки мають характерні особливості, відображаючи соціально-економічну природу їх економічного розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Економічні дослідження, пройшовши певний еволюційний період, збагатилися важливими науковими і прикладними розробками, що справляють безпосередній вплив на їх методологічний та теоретичний контекст. Разом з тим більшість економічних досліджень носить еkleктичний зміст, базується на емпіричних

підходах, що знижує їх ефективність. З цих позицій висуваємо гіпотезу про доцільність розроблення теорії еволюційних механізмів економічного розвитку, етапів та їх змісту в розвитку соціально-економічних систем як основи створення цілісного базису економічних досліджень. Відповідно, представлена стаття слугуватиме меті:

— критичного осмислення теоретичної сутності та методологічних основ еволюційно-генетичного аналізу;

— визначення передумов застосування та виявлення можливостей еволюційно-генетичного аналізу в економічних дослідженнях.

РЕЗУЛЬТАТИ

Проведення економічних досліджень потребує еволюційно-генетичного підходу, який є глибшим в контексті наукового опрацювання та застосування. На користь цієї тези висуваємо такі аргументи:

— використання загальнонаукової еволюційно-генетичної методології в економічних дослідженнях спроможне вирішити завдання відображення еволюційно-генетичних закономірностей розвитку соціально-економічних систем;

— методологічні та теоретичні основи економічних досліджень не формуються спонтанно, це своєрідний симбіоз теорії та методик, що розвиваються впродовж останніх років. У методичному аспекті в усіх економічних дослідженнях є загальні принципи формування і реалізації, що дозволяють використовувати генетичний підхід на різних рівнях їх проведення з урахуванням специфіки кожного з них;

— головні принципи генетичного підходу — це прагнення до збереження ідентичності й адаптації до зовнішнього середовища. Економічні дослідження еволюціонують одночасно на декількох рівнях, які знаходяться в інтерактивному зв'язку. Порядком на одному рівні відображаються на активності інших. При прийнятті до уваги всіх рівнів: як внутрішніх, так і зовнішніх, очевидно, що для здійснення досліджень істотні не тільки економічні, але і суспільні критерії ефективності;

— методологія сучасних економічних досліджень характеризується багатоаспектністю, надаючи можливість вибору з різноманіття підходів їх застосування.

Тобто можемо мотивовано констатувати, що в еволюції та динаміці розвитку методичного інструментарію економічних досліджень простежуються закономірності генетики — спадковість, мінливість і відбір. Розвиток, процеси та особливості застосування механізмів економічної генетики в економічних дослідженнях розглянуто у працях Л.І. Абалкіна,

С.Ю. Глазьева, Б.А. Грушина, О.В. Іншакова, Г.Б. Клейнера, Н.Д. Кондратьєва, Д.С. Львова, Р.М. Нурєєва, В.І. Маєвського, Е.Г. Маймінаса, О.В. Мартішина, К.І. Редченко, Г. Ходжсона, Ю. Яковця та ін. науковців.

На використання генетичного підходу орієнтує і актуалізація питань науковцем Д.С. Львовим щодо необхідності нових методів і інструментів, про "доктринальне ядро" економічної науки, новий "концептуальний образ реальності" [1].

Усвідомлюючи важливість еволюційно-генетичного аналізу, Ю. Яковець підкреслює, що економічна генетика має справу із закономірностями і механізмами розвитку економічних відносин, ринкових механізмів, динамікою відтворювальної структури, взаємодією факторів, що впливають на зміни життєвих циклів підприємств, з причинами і наслідками періодичних економічних криз різної глибини [2, с. 84].

Отже, спадкова функція економічних досліджень полягає у створенні умов для збереження і оновлення складових їх компонентів. Спадкова мінливість у циклічній динаміці розвитку економічних досліджень складає їх головний зміст, призначення і основну функцію. Функція відбору виявляється в тому, що економічна наука через генезис ринкових відносин, різні об'єктивні і суб'єктивні причини сприймає достатньо обгрунтовані методику економічних досліджень. Відповідно, спадковість економічних досліджень полягає в тому, що їх оновлення спрямоване не на руйнування спадкового ядра, а забезпечує його збереження і підвищення життєвості у змінних умовах зовнішнього середовища.

Уважного розгляду у вирішенні завдання застосування еволюційно-генетичного аналізу в економічних дослідженнях потребує концепція "ядра" економічних систем. На макрорівні науковцем В. І. Маєвським, була висунута і доведена гіпотеза, яка ідентифікує "ядро" господарського співтовариства, яке у взаєминах між галузями (які можна назвати видовими популяціями виробництва продуктів) формує його структуру і макроекономічні генерації [3].

Науковець К.І. Редченко у праці, присвяченій стратегічному аналізу в бізнесі, використовує поняття "генетичний код" для обгрунтування показників системи стратегічного вимірювання результативності бізнесу [4]. У праці "Управління цінностями як елемент управління людськими ресурсами компанії" як "корпоративна ДНК" трактується організаційні цінності корпорації, які визначають відмінні риси даної компанії, її особливий стиль внутрішньої життєдіяльності та імідж [5].

Продовжуючи дослідження за

цим науковим вектором, дослідник О.В. Іншаков зазначає, що це дозволило йти далі в застосуванні генетичного аналізу, шукати "ядро" економічної діяльності. Дослідження економічних організмів, їх взаємодій, галузевих популяцій і співтовариств у територіальних комплексах різного масштабу також стимулювали прагнення до змістовного опису процесів, що починаються на нанорівні — у глибинах економічних організмів [6, с. 6]. Поділяючи цю позицію дослідника, науковець Г.Б. Клейнер наголошує про необхідність в економічних дослідженнях звернутися до найнижчого ієрархічного рівня економіки — "наноелектроніки" [7].

Теоретичні та методологічні основи, важливі проблеми вивчення наноелектроніки в економічних дослідженнях закладені в працях Б. Айкса, О.В. Іншакова, І. Грошева, Р. Євстегнеєва, Л. Євстегнеєвої, Д. Канемана, Г. Б. Клейнера, К. Лаврова, П. О. Лукиши, Д.С. Львова, Е.В. Попова, Р. Рітермана, А.І. Татаркіна та ін. науковців.

Дослідження наукових надбань із зазначеної проблематики дозволило виявити діапазон глумачень поняття "наноелектроніка" (рис. 1) і констатувати:

— по-перше, про відсутність повного та вичерпного визначення, концептуальну незавершеність розуміння цього поняття;

— по-друге, існуючі у науковій літературі визначення наноелектроніки здебільшого збігаються по суті, але розрізняються за акцентами щодо передумов формування цього ієрархічного рівня економіки, що свідчить про теоретичний пошук в даній сфері.

Достатньо аргументованими є висновки Г.Б. Клейнера, який довів, що базисним у формуванні теорії наноелектроніки повинно стати розуміння економічної науки як науки, що вивчає поведінку економічних агентів з погляду співвідношення між цілями і обмеженими засобами, які можуть мати різне вживання [8]. У цьому сенсі наноелектроніка дозволяє виявити вплив діяльності окремих економічних агентів на економічну поведінку підприємств, визначити внутрішні та зовнішні фактори формування попиту споживачів.

З огляду на зазначену складність, неоднозначність розуміння та враховуючи те, що в силу специфіки об'єкта дослідження наноелектроніка знаходиться на перетині неокласичної, інституційної і еволюційної теорій, дотримуємося думки про те, що наноелектроніку необхідно розглядати як:

— економічну систему, що відтворює сукупний ефект взаємодії між економічними суб'єктами, який є наслідком реагування на мега-, макро-, мезо- та мікроекономічні

зміни й обумовлений рухом потоків усіх видів капіталу, товарів/послуг, робочої сили, інформації;

— складову економічної теорії, що вивчає основи організації, функціонування і потенціал розвитку економічних явищ на найнижчому ієрархічному рівні визначає потенціал економічного зростання на основі встановлення проектних (мережевих, ієрархічних, ринкових) міжрівневих взаємодій суб'єктів управління.

Наведені сентенції аргументуємо тим, що процеси, які об'єктивно відбуваються на мега-, макро-, мезо- і мікрорівнях, знаходять відображення в економічних рішеннях як споживачів, так і виробників та контрагентів ринку. Ступінь відповідності суб'єктивно ухвалених управлінських рішень суб'єктами економічних взаємин об'єктивним процесам на цих ієрархічних рівнях демонструє якісний стан економіки, тоді як економічні показники відображають її кількісний стан. Отже, наноелектронічний фактор апріорно необхідно розглядати як рівноправний елемент в системі інших факторів економіки, наноелектронічну структуру як характеристику стану об'єкта управління, що склалася внаслідок дії впливу факторів певної сили, спрямованості і тривалості періоду дії [7—9].

Викладені міркування сутності поняття "наноелектроніка" є одним із важливих аспектів формування методологічних основ та теоретичних передумов застосування еволюційно-генетичного аналізу в економічних дослідженнях. Науковець О.В. Іншаков обгрунтовує, що економічна генетика не "замикається" тільки на нанорівні, але стає теоретичною основою розуміння взаємодії всіх її рівнів з урахуванням специфіки і масштабу економічних систем [6, с. 7]. Резюмуючи викладене, зазначимо, що застосування еволюційно-генетичного аналізу в економічних дослідженнях починається з нанорівня. Саме за допомогою цього аналізу економічні дослідження повинні вивчати суть і процеси утворення, мінливості, відбору і спадковості різних форм та передумови результативності господарської діяльності, розкриваючи систему зв'язків, що виникає між учасниками економічних взаємовідносин.

ВИСНОВКИ

З представлених результатів досліджень щодо методологічних та теоретичних основ застосування еволюційно-генетичного аналізу очевидним стає, що еволюційно-генетичний аналіз вивчає:

— властивості спадковості та мінливості у відносинах, що виникають в економічних системах;

— особливості циклічного повторення, зміни зв'язків і функцій

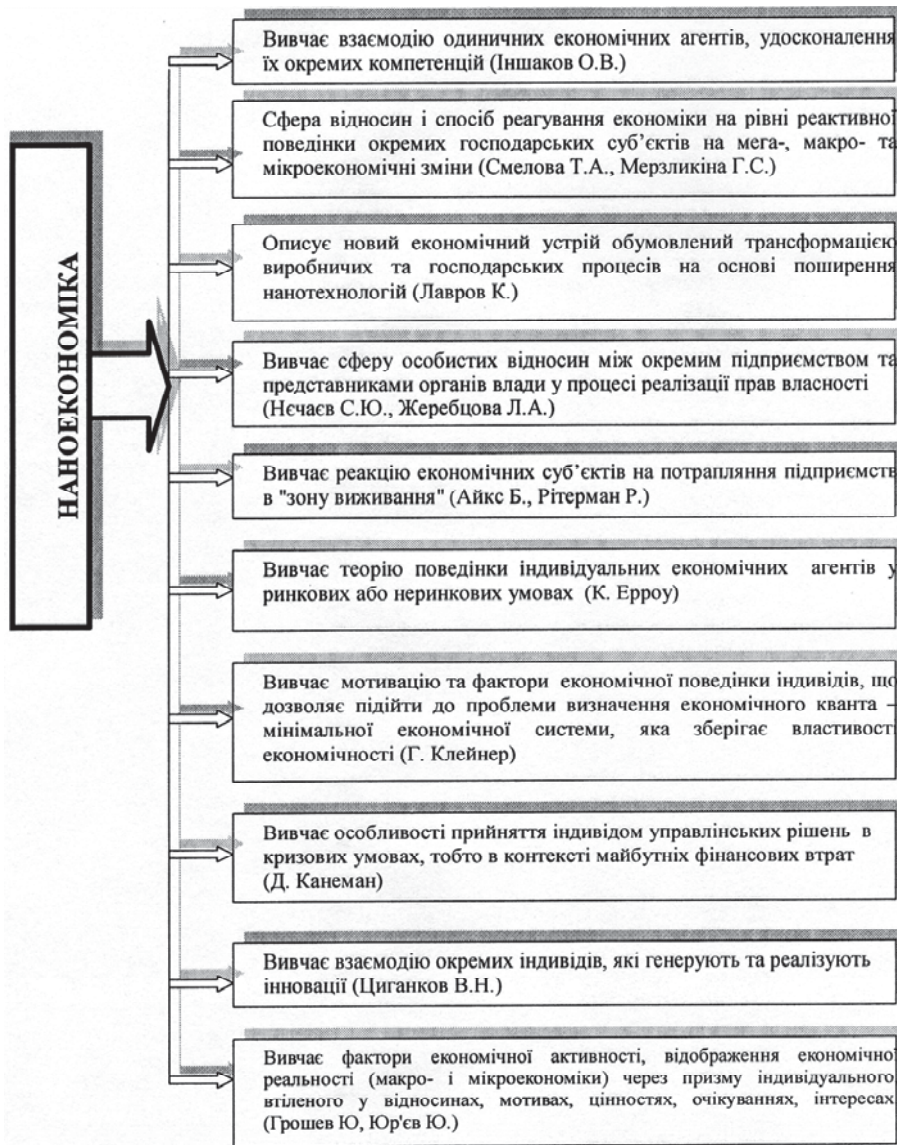

Рис. 1. Діапазон трактувань поняття "нано економіка"

економічних суб'єктів; структури їх витрат і благ; формування цінності реалізованих товарів/ послуг;

— розвиток нових факторних основ виробництва в аспекті їх формування, зміни за допомогою інновацій, реалізації внаслідок конкурентного відбору;

— диференціацію і взаємодію факторів, ресурсів і умов господарювання.

Методи еволюційно-генетичного аналізу доцільно використовувати для виділення і опису нанорівня, що повинно сприяти значному підвищенню ефективності господарської діяльності завдяки створенню і застосуванню "економічних нанотехнологій" в менеджменті, економічному аналізі, фінансуванні, маркетингу і інших напрямках досліджень.

Використання еволюційно-генетичного аналізу припускає обґрунтований вибір сфери і рівня, де здійснюються мінливість, відбір і спадковість її елементів і зв'язків, функцій і відносин, масштабів і меж.

Генетичний аспект в економічних дослідженнях не достатньо глибоко досліджений в еволюції економічних процесів, термінологічна і семантична бази економічної генетики не сформовані повною мірою.

Не розроблена загальновізнана теорія еволюційно-генетичних механізмів суспільного розвитку, етапів та їх змісту в економічних дослідженнях.

Для використання економічної генетики необхідно визначити базову сферу генетичного аналізу, тобто виділити економічний об'єкт, в межах якого необхідно:

— вивчати властивості спадковості та мінливості економічних суб'єктів;

— визначити початковий рівень, де зароджується саморозвиток, формуються і успадковуються ознаки економічного суб'єкта.

Використання еволюційно-генетичного аналізу в процесі економічних досліджень дозволить вирішити основні протиріччя, які є наслідком певної роз'єднаності між підходами

і інструментарієм, що використовуються у сфері аналізу, оцінки і моделювання господарської діяльності.

Наведені вище висновки дозволяють констатувати:

— по-перше, наукова новизна досліджень за вектором еволюційно-генетичного аналізу полягає у вдосконаленні теорії та методології економічних досліджень у контексті нового осмислення процесів розвитку суб'єктів економічних відносин та виявлення нового методологічно важливого об'єкта дослідження — ієрархічного рівня "нано економіка" як одного із етапів розвитку економічних дисциплін і відповідно передумови подальшого поглиблення економічної науки;

— по-друге, накопичення та дослідження наукової інформації на основі використання еволюційно-генетичного підходу дасть змогу кваліфіковано осмислити та розвинути існуючі методичні прийоми економічних досліджень як наукової бази подальшого розвитку і розроблення конкретного економічного інструментарію з метою використання у практичній діяльності підприємств.

Література:

1. Д. Львов. Теоретическое ядро социально-экономического развития страны // Российский экономический журнал. — М.: 1997. — № 1. — С. 7—16.

2. Ю. Яковец. Социогенетика: становление интегрированной отрасли знаний // Общественные науки и современность. — М.: — 1993. — № 4 — С. 82—88.

3. В.И. Маевский. Эволюционная макроэкономическая теория: Учеб. пособие // Институциональная экономика / Под рук. акад. Д. С. Львова. — М.: ИНФРА — М.: 2001. — 291 с.

4. К.І. Редченко. Стратегічний аналіз у бізнесі: Навчальний посібник Львів "НовийСвіт — 2002", Альтаір (видання 2-ге доповнен.). — 2003 — 272 с.

5. Е.С. Яхонтова. Управление ценностями как элемент управления человеческими ресурсами компании // Менеджмент в России и за рубежом. № 4. 2003 (режим доступа: <http://www.mevriz.ru/articles/2003/4/1784.html>)

6. О.В. Иншаков. Экономическая генетика как методологическая и теоретическая основа наноэкономического анализа // Вестник ВолГУ, Серия 3, № 1 (12) — В.: 2008 — С. 5—13.

7. Г.Б. Клейнер. Наноэкономика и теория фирмы // Вестник ВГУ, Серия Экономика и управление. — В.: 2004. — № 2. — С. 99—123.

8. Клейнер, Г.Б. Современная экономика России как "экономика физических лиц" // Вопросы экономики. — М.: 1996. — № 4. — С. 81—95.

9. Г.Б. Клейнер. Наноэкономика // Вопросы экономики. — М.: 2004. — № 12. — С. 70—93.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2009 р.